

İZMİR KIRSALINDA AGROTURİZMİN GELİŞME POTANSİYELİ: ENGELLER VE GELECEĞE BAKIŞ

Araştırma Makalesi

Füsün BAYKAL*, Senem YILDIZ**, Emre ATABERK***

ÖZET

İzmir, Türkiye'nin batısında kıyı turizmi ve kültür turizmiyle öne çıkan bir ilimizdir. Merkez kent dışındaki ondokuz ilçede sanayi, tarım, ticaret ve turizm başlıca sektörlerdir. Bu çalışmanın amacı, İzmir kırsalında agroturizmin gelişme potansiyelini ve engelleri ortaya koymak, gelecek için önerilerde bulunmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemiyle derleme, betimsel analiz ve alan araştırması yapılmıştır. Veri kaynakları, sözlü görüşmeler, projeler, bölgesel planlar ve bilimsel yayınlardır. Sözlü görüşme yapılmasının nedeni, İzmir'de agroturizm hakkında paydaşların bilgi ve bilinç düzeyi, bu turizm türünün potansiyeli ve geleceği hakkındaki düşüncelerini öğrenmektir. Görüşmeler betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Ayrıca agroturizme aday alanlar ziyaret edilmiştir. Bulgulara göre organik tarım, ürün çeşitliliği, marka ürünler, çiftçi potansiyeli ve yan ürünler İzmir'de agroturizmin gelişimini sağlayacak en önemli arz kaynaklarıdır. Ancak zayıf girişimcilik, örgütlenmenin olmaması, talep azlığı, kurumsal teşvik noksanlığı gibi önemli engeller vardır. Engellerin kaldırılmasını sağlayacak ilk ve en önemli adım bir tematik stratejik plan ile eylem planının hazırlanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Agroturizm, Potansiyel, Engeller, Gelecek

JEL Sınıflama Kodları: R1, D1, A12, L83, O1

THE DEVELOPMENT POTENTIAL OF AGRITOURISM IN THE COUNTRYSIDE OF İZMİR: THE CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS

Research Article

ABSTRACT

İzmir is a city in Western Turkey and famous for its coastal and cultural tourism. Industry, agriculture, trade and tourism are the main sectors in İzmir's districts outside the central city. The goal of this study is to reveal the development potential and obstacles in front of the agritourism in İzmir and to make suggestions for the future of the subject. A compilation with the qualitative research method, a descriptive analysis, and a field research were conducted in the study. The data sources are the oral interviews, projects, regional plans and scientific publications. Interviews were evaluated with descriptive analysis. Also, the areas that are candidates for agritourism were visited. According to the findings, organic agriculture, product variety, brand products, farmer potential and by-products are

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, fusun.soykan@ege.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4599-4235

** Bilim Uzmanı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, senem.yildiz@itk.k12.tr, orcid.org/0000-0002-5473-9121

*** Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, emre.ataberk@ege.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3338-4798

“Baykal F., Yıldız, S. ve Ataberk, E. (2020). İzmir Kırsalında Agroturizmin Gelişme Potansiyeli: Engeller ve Geleceğe Bakış, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, Vol 4: No: 2, p.143-162, doi: 10.30625/ijctr.774475”

Makale Gönderim Tarihi: 27.07.2019

Kabul Tarihi: 14.10.2020

the most important sources of supply for the development of agritourism in İzmir. However, there are important obstacles such as weak entrepreneurship, lack of organization, lack of demand, and lack of institutional incentives. The first and the most important step to remove the obstacles is the preparation of a thematic strategic plan and an action plan.

Keywords: İzmir, Agritourism, Potential, Challenges, Future

JEL Classification Code: R1, D1, A12, L83, O1

GİRİŞ

Günümüzde sürdürülebilir kırsal kalkınma çalışmalarında potansiyeli etkin kullanmak, gelir artışını sağlamak, geçim kaynaklarını verimli tutmak, altyapı ve eğitim çalışmalarıyla kaliteli üretim yapmak ve kırsal alanlarda sosyal yaşam koşullarını iyileştirmek hedeflenmektedir. Turizm, kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümü için önemli fırsatlar sunmaktadır. Sürdürülebilir turizm, tarımsal değerlerin ve kültürün yeniden canlanması, kırsal çevrenin korunması ve istihdamın artırılmasında en önemli araçlardan biridir. Bu kapsamda turizm ve tarım birlikte değerlendirildiğinde “*Agroturizm/Tarım Turizmi/Tarımsal Turizm*”, hem kırsal kalkınmaya katkı vermekte hem de sürdürülebilir turizm ilkelerini hayata geçirmektedir. Agroturizmin önemi, onun çok taraflı yararlarına bağlı olarak belirginleşmektedir. Sözelimi; çiftçiye ek gelir sağlaması, yerel ve bölgesel kalkınmayı desteklemesi, kadınların potansiyelini kullanmasına olanak tanınması, kentli ve köylüyü buluşturması, turiste kırsal yaşamı yerinde deneyimlemesine fırsat tanınması, bölgesel kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasında rol oynaması, açık hava rekreasyon aktiviteleri ve diğer turizm türleriyle bütünleşmesi şeklinde ifade edilebilir. Dünyada tarım, turizm ve çiftliğin birarada turistlere sunulması, geleneksel çiftlik kültürüne sahip İtalya’da yaklaşık elli yıl önce “*Agriturismo*” adıyla başlamış ve özellikle “*Toscana*” bölgesi; Ortaçağ’dan kalma çiftlikleri, köyleri, bağları, şarapları, servi ağaçları, atlı gezileri ve çiftlik yemekleri ile dünya çapında bir marka olmuştur. Günümüzde Avrupa’nın birçok ülkesinde agroturizmin gelişim göstermesi aralarında rekabet yaratmakta, agroturizmin geleneksel ve klasik ürünlerine yenileri eklenmektedir: kış aylarında spa, yaz aylarında yüzme havuzları, çiftlik düğünleri, mutfak kursları, çiftliklerden yakın çevreye turlar vb. Agroturizmin tarım ve hayvancılık üzerinde olumlu etkilerinin olması, bu turizm türüne az gelişmiş ülkelerin de ilgi göstermesine yol açmıştır. Sözelimi Afrika’da

safari turlarında agroturizm çiftlikleri konaklama ve bilgilendirme yeri olarak kullanılmaktadır. Agroturizmin kırsal turizm, gastronomi turizmi ve kamp-karavan turizmiyle iç içe olması, onun gelecekteki yerini sağlamlaştırmaktadır.

İzmir, tarih boyunca çok önemli bir liman kenti olmuş, coğrafi konumu ve kuruluş yeri ile her zaman dışa açık bir yapı sergilemiştir. Bu nitelik İzmir’e hem sosyal hem de ekonomik açıdan rekabet edebilme ve kapasite geliştirme avantajı kazandırmıştır. İzmir’in Ege Denizi kıyısına konumlanması tarihsel açıdan çeşitli kültürel birikime yol açmıştır. İzmir, 4.168 bin il nüfusu ve 2.910 bin merkez kent nüfusu ile İstanbul ve Ankara’dan sonra Türkiye’de 3. sıradadır. İzmir ekonomisinde tarım, hayvancılık, balıkçılık, ticaret, turizm, lojistik ve enerji sektörleri yatırım açısından öne çıkmaktadır (İZKA, 2015: 11-12). İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) sınırları içinde merkez kentte 11 ilçe, merkez kent dışında 19 ilçe yer almaktadır. Merkez kente yakın konumdaki Menemen, Aliağa, Torbalı, Kemalpaşa ilçeleri nüfus, ekonomi ve mekân olarak önemli değişimlere uğramaktadır. Buralardaki kentsel saçaklanma ve sanayi tesisleri verimli tarım alanlarına zarar vermektedir. Aynı şekilde merkezden Urla, Seferihisar, Foça, Menderes gibi yakın kıyı ilçelerine uzanan ulaşım hatları boyunca yoğun konut yapılaşmaları ortaya çıkmakta, gelecekte bu ilçelerle merkez kentin mekânsal olarak bütünleşeceği anlaşılmaktadır. Merkezden uzak diğer ilçeler ise kendi dinamikleri ile gelişmektedir.

İzmir ve içinde bulunduğu Ege Bölgesi, bugün kıyı turizmi ve kültür turizmi dışında Türkiye’de geliştirilmesi planlanan alternatif turizm türlerinin hemen hepsinin uygulanabileceği zengin bir arz potansiyeline sahiptir. Sözelimi termal turizm, inanç turizmi, ekoturizm, kırsal turizm, agroturizm, kamp-karavan turizmi, çiftlik turizmi, jeoturizm bunlar arasındadır. İzmir’de agroturizmle yanyana, hatta bütünleşik uygulanabilecek başlıca turizm türü kırsal turizmdir. Turizm etrafında bütünleşme yollarından biri olan turizm türlerinin

bütünleşmesi, aynı zamanda destinasyonlar ya da coğrafi birimler arasındaki bütünleşmeyi de mümkün kılmaktadır. Sonuçta agroturizmle aynı mekânları paylaşan kırsal turizm, ekoturizm, doğa turizmi, yeşil turizm, çiftlik turizmi vb. insanların dinlenme ve tatil gereksinimlerini hem de doğa içinde ve köylerde karşılamaktadır (Baykal vd., 2013: 13). İzmir gibi çiftlik sayısının az olduğu, buna karşılık kırsal yerleşmelerdeki çiftçilerin kendi arazilerinde tarımsal faaliyetlerini yürüttükleri düşünülürse, kırsal turizm yanı ağır basan bir agroturizmden söz edilebilir. Bu durumda, kırsala gidiş amacı büyük oranda tarım amaçlı olduğu takdirde agroturizm denilmesi de yanlış değildir. Bugün İzmir’de bir köyün kendini tamamıyla turizme adanmış yerleşme, yalnızca Şirince’dir. Şirince’nin turistik köye dönüşmesinde eski bir Rum köyü olması, geleneksel mimarideki evler, pansiyonların açılması, yakın çevrede Efes antik kenti ve Kuşadası’nın varlığı ve İzmir kent halkının ilgisi vb. rol oynamıştır. Bugün İzmir’de konaklama yapılan köyler çok az görülürken, gününbirlik ziyaret edilenler oldukça fazladır. Bu köylerde agroturizm faaliyetleri hemen hemen hiç yoktur, ziyaretler daha çok kırsalı keşfetmek, dinlenmek, yemek ve alışveriş temellidir. Yalnızca birkaç çiftlik (at, zeytin vd), birkaç organik tarım yapan butik otel ve tarımsal işletme ile “*TaTuTa*” çiftlikleri, agroturizme en yakın olanlardır. Türkiye’de TaTuTa’ya üye 93 çiftlik/ev bulunmaktadır, bunlardan 9 tanesi İzmir’dedir (Şekerci, 2018: 20-22).

Bu makale konusunun ana problemi, İzmir’de agroturizmin gelişim gösterememesi, çünkü bazı engellerin bulunmasıdır. Bu durumun incelenmemesi ve yeterli belgenin olmaması da ayrı bir sorundur. O nedenle çalışmada sözlü görüşme yapılarak birincil verilere ulaşılmak istenmiştir. Çalışmanın *birinci bölümünde* ana hatlarıyla agroturizm ele alınmakta, *ikinci bölümde* İzmir’de tarım ve turizmin mevcut durumu, *üçüncü bölümde* bulgulara yer verilmektedir. Bulgular dört başlıkta toplanmıştır: sözlü görüşmeler, agroturizmin öncelikli gelişebileceği ilçeler, agroturizmin önündeki engeller ve kazanımlar. Çalışma sonuç ve önerilerle tamamlanmıştır.

AMAÇ VE YÖNTEM

İzmir, tarımsal özellikleri itibarıyla agroturizme büyük bir sermaye sunarken hemen hemen hiç gelişmemesi ve araştırmaların da çok sınırlı

olması, bu durumun nedenlerini öğrenmeyi gerekli kılmış, böylece çalışmanın problemi ve amacı belli olmuştur. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmış derleme, betimsel analiz ve coğrafi alan araştırması yaklaşımları kullanılmıştır. İzmir’de agroturizm konusundaki yayın azlığı dışında hiçbir sınırlılıkla karşılaşmamıştır. Agroturizmin ana hatları, arka planındaki tarım ve turizm, İzmir’e ait çeşitli kaynaklardan öz biçimde derlenmiştir. İzmir’de tarım ve turizmin SWOT analizi yapılarak, bu iki konunun mevcut durumu maddeler halinde özetlenmiştir. Nitel veri toplama tekniklerinden biri olan sözlü görüşme için “*yarı yapılandırılmış görüşme*” tercih edilmiştir. Sorular önceden belirlenmiş ve yüz yüze sorulmuştur. Görüşme yapmanın amacı, İzmir’de agroturizmin çekiciliklerini, engellerini ve geleceğe ait düşünceleri öğrenmektir. İzmir’de agroturizm paydaşları arasından yargısal (amaçlı) örnekleme yoluyla on katılımcı seçilmiş ve altı açık uçlu soru yöneltilmiştir. Katılımcıların profili şöyledir: üniversite öğretim üyesi, yerel yönetim, kamu yönetimi ve STK yetkilileri, eğitimci, turist rehberi ve turizm işletmecisidir. Görüşmeler kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış, çözümünü yapılarak Word dosyasına geçirilmiştir. Veri analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde her 6 sorunun amacı ve sorusu yazılarak 10 katılımcının görüşlerinden kısa alıntılar yapılmıştır. Coğrafi alan araştırmasında potansiyel agroturizm alanlarının yer aldığı Seferihisar, Urla, Bergama, Menderes, Kemalpaşa, Bayındır, Ödemiş ve Tire ilçelerine gözlem ve sözlü görüşmelerin bir kısmını yapmak üzere gidilmiştir. Alan araştırması, bu çalışmanın tamamlayıcısı olarak tasarlanmış, o nedenle agroturizm potansiyel alanlarının ayrıntılı araştırılması bir başka çalışmaya bırakılmıştır. Böylece elde edilen tüm bulgular, İzmir’de agroturizmin gelişmesinde birer engel teşkil eden konuları ve agroturizmin gelişmesi halinde elde edilecek kazanımların neler olabileceğini göstermek adına sentezlenmiştir. Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmış, önerilerde problem çözümüne yönelik görüşler sunulmuştur.

ANA HATLARIYLA AGROTURİZM

Agroturizm (Tarım Turizmi/Tarımsal Turizm); tarım ve hayvancılık işleri yapan işletmeleri ya da bölgeleri ziyaret etmek, buralarda yapılan günlük işleri izlemek ve katılmak, üretilen yiyecek ve içecekleri tüketmek, gönüllü olarak tarımsal işlerde

çalışmak, eğlence ve festivalleri izlemek, gastronomi ve el sanatları kurslarına katılmak gibi birçok aktiviteyi kapsayan özel ilgi turizmidir (Çavuşoğlu 2012'den akt.; Şekerci, 2018: 5). Streifeneder agroturizmden “özgün/gerçek agroturizm” adıyla yeni bir kavram ayırt etmekte ve ona kırsal turizm üzerinden şöyle bakmaktadır: “kırsal turizm herkesin bildiği bir şemsiye kavram olarak kırsal alanlardaki turistik faaliyetlerdir. Kırsal turizm içinde özgün agroturizm; ana geliri tarım olan çiftliğin tarımsal varlıklarını metalaştırmadan turizmde kullanımını ve özgün olmayan agroturizmden (kırlarda esas işi tarım olmayan çiftlikler, kırlarda çeşitli ziyaretler vd) farklılık taşıır” (Streifeneder, 2016: 259).

Agroturizme katılma nedenleri çok sayıdadır ve İtalya'dan şu örnekler verilebilir: rahatlama, şarap ve yemek, kültürel organizasyonlar, doğa yürüyüşleri, kırsalda yaşam, evcil hayvanların kabul edilmesi vd. (Schipani, 2018). Ciani ve arkadaşları, 2018 yılındaki 1. Agroturizm Kongresi'nde (Bolzano, İtalya) sundukları bildirimlerinde agroturizmi kırsal turizm ile karıştırmamak gerektiğini, çünkü çiftliklerde çok işlevli aktivitelerin olduğunu ve agroturizmin doğrudan çiftlik sahipleri tarafından yönetildiğini (ancak tam tersi tarım sektörüyle ilişkisi olmayan işletmecilerin var olmasını da eleştirmişlerdir) belirtmişlerdir (Ciani vd., 2018). Agroturizmin tarımsal üretimin yapıldığı bölgelerde gerçekleştirilmesi ve çiftçilere ek gelir kaynağı oluşturması, tarımın turizmle yer değiştirmesi demek değil, tam tersi tarımın turizmle bütünleşmesidir. Bu yapıldığı zaman agroturizm üreticilere, tüketicilere (müşterilere/turistlere) ve yerel halka bir dizi ekonomik, eğitimsel ve sosyal yarar sağlamakta, üreticilerin tarımda kalmalarını teşvik etmektedir (Indiana State Department of Agriculture, 2012: 3-4). Streifeneder (2018), agroturizmin yararlarını biraz daha açmaktadır: heterojen gruplar arasında sosyal etkileşimi artırmakta, kırsal alanlarda otantik sürdürülebilir turizmi teşvik etmekte, bölgesel mirası iyileştirmekte, gıda tedarik zincirine yerel bağlantıları katmakta, yerel ve bölgesel kalkınmayı desteklemekte, kadınların potansiyelini kullanmasına fırsat tanımaktadır. Agroturizmin sürdürülebilir olması, onun başarılı yönetimiyle yakından ilgilidir ve üç temel faktör rol oynamaktadır: çiftçi, köy/çiftlik ve tarım (Taware, 2009: 4). Bunlara daha birçokları eklenebilir:

coğrafi konum, finans ve işletmecilik, aile, pazarlama, müşterilerin ihtiyaçları, öğrenme tutkusu ve yaratıcılık, güçlü sosyal iletişim, ziyaretçi deneyimini yönetebilme becerisi vd. (Comen ve Dick, 2002). Agroturizmin bileşenlerinden olan ve sürdürülebilir tarım ilkelerinin uygulandığı, biyolojik çeşitliliğin korunduğu ekotarım, permakültür ve agroekoturizm (tarım ve ekoturizm ilkelerinin bütünleştiği turizm türü), bugün agroturizm kadar ilgi görmektedir. Çünkü agroekoturizmle birlikte yeşil teknolojiler uygulanmakta, biyolojik koridorlar oluşturulmakta, genetik çeşitlilik korunmakta, eko-okuryazarlık ve iklim okuryazarlığı öğretilmekte, uluslararası ağlar kurulmaktadır. Ayrıca agroekoturizm, organik gıda maddeleri ve makinesiz üretimi, kooperatifleşmeyi, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmayı, kültürün (yerli bilgi, yerel yaşam tarzları) korunmasını, sivil toplum örgütleri girişimlerinin artmasını, ziyaretçilerin ve ev sahiplerinin olumlu deneyimler yaşamasını desteklediği için gelecekte agroturizmin agroekoturizme dönüşeceği iddiası vardır (Richard, 2016).

Phillip ve arkadaşları (Phillip vd., 2012: 756) agroturizmi tiplere ayırma çalışması yapmışlar ve üç özelliği temel almışlardır: çiftliğin işletme halinde olması-olmaması; tarımsal etkinlikler-turist ilişkisi; turistler için otantik tarımsal deneyimin sunulması-sunulmaması. Bu özelliklere göre agroturizm, işletme halinde olmayan agroturizm çiftliğinden işletme halindeki gerçek agroturizm çiftliğine doğru beş gruba ayrılmıştır. Çiftliklerde agroturizm aktiviteleri, tarım temelli olmakla birlikte turizmdeki güncel eğilimlere ve uygulandığı bölgenin koşullarına bağlı olarak çeşitlenmektedir. Sözelimi New Jersey (ABD) çiftliklerindeki agroturizm aktiviteleri rekreasyon, eğitim, çiftlikte satış, konaklama ve eğlenceden oluşmaktadır (Schilling vd., 2006: 39). Agroturizmde en çarpıcı ve geniş kitleleri ilgilendiren aktivitelerden biri olan eğitim, bazı çiftliklerin yalnızca bu alanda uzmanlaşmasına dahi yol açmıştır. Çiftlikte yetişkinlere ait bir agroturizm eğitim programında şu kurslara yer verilmiştir: tarımsal eğitim; yetiştiricilik, ekim, dikim, bakım, gübreleme, ilaçlama, eğitim turları vd., doğa eğitimi; doğal yaşam, kırsal yaşam, bitkiler, hayvanlar vd., demonstrasyonlar; ürün yapımı ve tanıtımı, peynir, reçel, şarap, el sanatları gösterileri vd, kültür ve spor amaçlı eğitimler;

yöresel tarım tarihi, tarihi çiftlik binalarının özellikleri, egzotik hayvanlar, hayvan eğitimi, binicilik vd. (Baykal, 2017: 108). Agroturizm, diğer turizm türlerinde olduğu gibi yenilenmektedir ve günümüzdeki paradigmaları şöyle sıralanmaktadır: Didaktik ve sosyal içerme çiftlikleri, arazi laboratuvarı, çiftlik kültürü ve miras müzesi, eğitim ve mesleki öğrenme, yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı, kısa gıda tedarik zinciri (üretici pazarları, paylaşımcı satın alma vb.), yavaş yemek (slow food) pişirme ve yeme, peyzajı koruma, boş zaman, satış ve yeni deneyimler (Ciani vd., 2018).

Agroturizmin bugün en fazla geliştiği ülkeler İtalya, Fransa, İngiltere ve ABD'dir. İtalya'da agroturizm ilk kez 1965 yılında "*Agroturismo*" adıyla literatürde yer almış ve "*çiftlikte tatil deneyimi*" başka ülkelere yayılmaya başlamıştır. Ülkede agroturizm için 1996 yılında çerçeve yasa (kurallar) yürürlüğe konmuş, resmi "*Agroturismo Italia*" markası yaratılmış ayçiçeğini sembol alan bir sınıflandırma sistemi kurulmuştur (Schipani, 2018). İtalya'da agroturizmde en başarılı ve en ünlü iki bölge, Bolzano-Güney Tirol ile Toskana'dır (Streifeneder, 2016: 251). İtalya'da bugün 23.400 çiftlikte 238 bin yatak ile agroturizm hizmeti verilmektedir. İşletmelerin %35'inin sahibi kadındır. Kuzeydoğu İtalya'nın Güney Tirol bölgesindeki çiftlikler "*Red Rodstar*" markası altında örgütlenerek agroturizme kapılarını açmışlardır. Talep yaratmada markanın ayrıcalığı üç şekilde ifade edilmektedir: "*Akdeniz ve Alpler, Spontane ve Gerçeklik, Doğa ve Kültür*" (Aichner, 2018). Fransa'da agroturizm *çiftlik turizmi*, *bağcılık ve şarap turizmi*, *eğitim çiftlikleri*, *gurme turizmi* ile eşdeğerdir. Fransa'da agroturizm, 1970'li yıllarda çiftçilerin turistleri çiftlik yaşamına davet etmesiyle başlamıştır. Bugün gelinen noktada artık birçok Fransız, sahil beldelerinden uzaklaşarak kırsal çevreleri ve kırsal mirası keşfetme motivasyonu taşımaktadır.

Ülkedeki ulusal ve bölgesel ziraat odaları, yerel eylem grupları agroturizmle ilgili çeşitli projeler yürütmekte, çatı örgütler agroturizmi pazarlamada rol oynamaktadırlar. Bunlardan biri "*Çiftliğe Hoş Geldiniz (Bienvenue à la Ferme)*"dir. Platform, 1988 yılından bugüne 8000 üye çiftçiye ulaşmıştır (<https://www.bienvenue-a-la-ferme.com>).

Fransa'daki agroturizmin bir başka özel yanı, Airbnb platformunun ülke kırsalında hızlı yayılımıdır. Sözgelimi Airbnb'nin Fransa'daki tüm konaklama birimleri içinde kırsal alanlardakilerin payı 2012-2017 arasında %5.9'dan %11.7'ye yükselerek %100 artış göstermiştir (Acadie, 2017: 7). ABD'de agroturizm kavramı, 1990'ların başından beri yaygın olarak kullanılmaktadır. Eyaletlere göre agroturizme yüklenen anlamlar değişmekle birlikte, işletilmekte olan bir çiftliği veya bir tarımsal işletmeyi ziyaret etme, eğitim, eğlence ve iş faaliyetlerine aktif katılım eylemi demektir (Bourdeau vd., 2002: 3-4). İngiltere'de agroturizm, büyük oranda çiftlik turizmi demektir. Ülkenin bu konudaki en kapsamlı örgütü "*Çiftlikte Konaklama (Farm Stay UK)*", 1983 yılında bürosunu açmış ve bugün 700 işletmeye ve 1000 üyeye ulaşmıştır. Farm Stay UK, kâr amacı gütmeyen bir kooperatif olarak üyelerinin hizmetlerini ve tesislerini internet üzerinden tanıtan ilk şirketlerden biridir ve günümüzde güçlü bir web altyapısı vardır. Web sitesini 2018 yılında %88'i İngiltere kökenli olan 800 bin kişi ziyaret etmiştir (<https://www.farmstay.co.uk>).

İZMİR'DE TURİZM ve TARIM

İzmir'de Turizmin Bugünkü Durumu

İzmir ili, Türkiye'nin Ege Denizi kıyılarında konumlanmıştır ve 30 ilçesiyle birlikte geniş bir alana (11.891 km²) sahiptir. İlin toprakları, İzmir Körfezi'ni çevreleyen merkez kentten batı, kuzey ve güneyde kıyılarla komşuluk yaparken doğuda iç kısımlara uzanmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. İzmir İlinde İlçelerin Dağılışı (Kaynak: Baykal vd., 2013)

İzmir'in turizmde en belirleyici çekiciliği deniz ve kıyılar olsa da kıyı hinterlandındaki Bozdağlar (2159 m), İzmir Kuşçenneti, kaplıcalar, ormanlar ve yaylalar da turizm potansiyelinin diğer doğal kaynaklarıdır. Turizm açısından İzmir'in en önemli ikinci kaynağı tarihsel ve kültürel zenginliklerdir. İzmir merkez kent çevresinin Neolitik Dönem'den başlayarak 8500 yıllık yerleşim yeri olması büyük bir kültürel miras yaratmıştır (İZKA 2011'den akt.; Yanardağ, 2014: 82-83). İzmir, Türkiye'de turizmin ilk başladığı yerlerden biri olmasına karşılık bugün hak ettiği yerde değildir. Sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi zenginliklerin etkin kullanılmaması turizmin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. İzmir turizminin eksikliklerinden bir diğeri de imajının oluşturulamamasıdır. Kent için bir slogan yaratılması, tanıtım ve reklamların artırılması gerekmektedir. İzmir, sahip olduğu özelliklere ek olarak tatil ve kent turizmini rahatlıkla birleştirebilecek bir konumda olduğu için bu yönde bir destinasyon haline getirilmelidir. İzmir'in rekabet gücü yüksek, canlı bir destinasyon olarak turizm pazarında yerini alabilmesi için planın

hazırlanması, tüm faaliyetlerin kamu ve özel sektör işbirliğine dayalı oluşturulacak turizm birimleri tarafından koordineli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda seçilmiş turistik ürünler ile bölgesel kalkınmaya dayalı kongre, fuar, sağlık, kruvaziyer turizmi ana turistik ürünler olarak belirlenmeli ve çekim gücü artırılmalıdır (Özkan ve Sabancı, 2014: 324-325).

İzmir, yakın çevre turizmi kapsamında Ayvalık, Kuşadası, Manisa, Salihli ve Yunan adaları (Sakız, Midilli, Sisam) ile sıkı ilişkiler içindedir. Dış turizmde havayolu, iç turizmde karayolu ve havayolu ağırlıklıdır. Denizyolu ve demiryolunun altyapısı olmasına rağmen kullanımı zayıftır. İl genelinde otoyol, çift yol ve banliyö hattı yüksek hareketliliğe sahiptir. İzmir'e 2019 yılında 1 milyon 224 bin yabancı turist giriş yapmıştır. İzmir'e en fazla turist gönderen ülkeler sırasıyla; Almanya, İngiltere, Hollanda, İran, Fransa, Belçika, Polonya, Yunanistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, KKTC, Belarus, Azerbaycan, İsviçre vd.dir. Yabancı turistlerin %91'i havayolu, %9'u havayolu ile gelmiştir. İzmir'de Turizm İşletme ve

Yatırım Belgeli toplam 255 tesis ve 52.376 yatak, 25 ilçeye dağılmıştır. Yatakların %30'u merkez kentte, %63'ü kıyı turizmi destinasyonlarında ve %7'si diğer ilçelerde toplanmıştır (<https://izmir.ktb.gov.tr>).

Bir firmanın, sektörün, yatırımın, ülkenin ya da coğrafi bölgenin kendi özelliklerinden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönleri ile geleceğe yönelik olarak kontrol edilebilen ya da edilemeyen çevre faktörlerinden kaynaklanan fırsat ve tehditlerin saptanmasını amaçlayan SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analiz tekniği (Karadeniz vd., 2007: 195), bu çalışmada İzmir turizmi için de uygulanmıştır. Bir destinasyon için zengin doğal ve kültürel kaynaklar, yüksek nitelikli

insan kaynağı, gelişmiş altyapı, önemli marka değerler vb. güçlü yönleri (içsel olumlu faktörler) oluştururken, turizmin gelişimini engelleyen yetersiz altyapı, zayıf mali durum, düşük insan niteliği vb. zayıf yönlerin (içsel olumsuz faktörler) varlığını göstermektedir. Fırsatlar (dışsal olumlu faktörler), başarıya ulaşmada etkisi olan çeşitli olay ve durumları ifade ederken, tehditler (dışsal olumsuz faktörler) ise, ekonomik faktörlerin yanı sıra sel, deprem, terörist saldırı ve savaş gibi turizm sektörünün amaçlarını ve gelişimini etkileyen risk ve engellerden oluşur (Soyak, 2016: 57-58). Bu doğrultuda İzmir'de turizmin günümüzdeki durumu SWOT analizi ile şu şekilde ortaya konulabilir (Tablo 1).

Tablo 1. İzmir Turizminin SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Akdeniz ikliminin varlığı ve turizm için birçok yönden uygunluk taşıması	Turizmde işbirliği ve örgütlenmede yetersizlik, kurumlararası koordinasyon eksikliği
Doğal ve kültürel çekiciliklerin "Ege"ye özgü zenginliklere sahip olması	Yerel ürünlerin yeterince turistik ürüne çevrilmemesi, "Ege" markasının zayıf kullanımı
Kutsal ziyaret yerleri, yüksek jeotermal su potansiyeli ve zengin mutfak kültürünün varlığı	Turizm türleri ve aktivitelerini çeşitlendirmede çok yavaş ilerleme
Kıyılarda ünlü destinasyonların yer alması	Kırsalda turizm girişimciliği ve ev pansiyonculuğunun gelişmemiş olması
Her bütçeye uygun konaklama birimleri ve çeşitli aktivite olanakları	İkinci konutların kıyılarda aşırı çoğalması
Konuksever insan potansiyeli	İklim koşullarının uygun olmasına rağmen, turizmde büyük oranda yaz mevsimine bağımlı kalma
Alışveriş için zengin seçeneklerin bulunması	İzmir'e direkt uçuşlarda sefer ve destinasyon azlığı
Fırsatlar	Tehditler
Karayolu (iç turizm) ve havayolu (dış turizm) ile ulaşım olanakları	Türkiye'nin komşu ülkelerinde çeşitli sorunların varlığı
Dünya'da çekici ve korunmuş doğal ortamları keşfetmeye ilginin artması	Bölgesel ve küresel siyasi ve ekonomik olaylar, krizler ve sorunların varlığı
Dünya'da evrensel ve yerel kültürü öğrenme merakının artması	Rakiplerle yarışmada rekabet avantajlarının zayıf kullanımı
İzmir'in Cittaslow, UNESCO, Mavi Bayrak, Çevre Dostu Şehir, Sağlıklı Kentler gibi uluslararası statüde ünvanlara ve ödüllere sahip olması	Pazar ülkelerinin çeşit olarak azlığı ve promosyonların yeterli olmaması
Dünya'da gençlik turizminden 3.yaş turizmine kadar herkesin tatillerde büyük bir hareketlilik içinde olması, düşük bütçeli tatillerin giderek artması	Doğayı ve kırsal yerleşmeleri olumsuz etkileyen kentleşme ve sanayileşme ile ilgili sorunların varlığı
Dünya turizm eğilimlerinin Türkiye'nin turizm politikası ve planlarında yerini alması	Orman yangınları ve altyapı sorunlarının kırsal ve kentsel ortamları ve turizmi olumsuz etkilemesi
Akdeniz ülkeleri arasında ve Avrupa'da İzmir'in tanınırlığı ve iyi imajı	
Dünya'da dinsel hoşgörü eğilimine bağlı olarak farklı inanç yerlerine ziyaretlerin artması	
İzmir'in kalkınmasıyla ilgili bölgesel stratejik planlarda turizme büyük önem verilmesi	

SWOT analizi tablosundan anlaşıldığı üzere İzmir, turizmle ilgili çok sayıda güçlü yönle sahiptir. Bunların bir kısmı çeşitli turizm türlerine fırsat tanıyan doğal ve kültürel arz çekicilikler, bir kısmı ise hizmetlerle ilgilidir. Ayrıca, İzmir'in çok kültürlü yapısı onu bir hoşgörü kenti yapmakta, mutfağını zenginleştirmekte ve yaşam kalitesinin sosyal boyutunu güçlü kılmaktadır. İzmir'in turizmde zayıf yönleri ise, sivil örgütlenme ve kurumlararası koordinasyonda zayıflık, marka ürünlerin azlığı gibi konularda öne çıkmaktadır. Fırsatlar, birer olumlu dış faktör olarak oldukça fazladır. Tehditler, turizmin bir kez daha kırılgan bir sektör olduğunu ve güncel olumsuz

gelişmelerden hemen etkilendiğini, bütün bunların da İzmir turizmi için birer risk faktörü haline geldiğini söylemek mümkündür.

İzmir'in Tarımsal Özelliklerine Genel Bir Bakış

İzmir ilinin arazi kullanımında en yüksek oran ormanlara (%37,7) aittir ve onu tarım (%28,4), çayır/mera (%4,2) ve diğer alanlar (%29,7) izlemektedir. Tarımsal arazilerin kendi içinde kullanım durumuna göre en yüksek oranlar tarla, zeytin, sebze ve meyve alanlarında görülmekte, onların arkasından bağlar ve narenciye bahçeleri gelmektedir (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019: 3) (Tablo 2).

Tablo 2. İzmir İlinde Tarım Arazilerinin Dağılımı (2019, %)

Tarla	Zeytin	Sebze	Meyve	Bağ	Narenciye	Süs Bitkileri	Nadas	Diğer
41,8	28,1	11,0	9,7	3,6	1,4	0,5	0,9	3,0

İzmir'de en fazla yetiştirilen meyveler zeytin, mandalina, üzüm, şeftali ve kiraz,. sebzeler ise domates, karpuz, hıyar, biber ve fasulyedir. Hayvan varlığında küçükbaş hayvan, büyükbaşa göre daha fazladır. İzmir, süs bitkileri üretiminde Türkiye'de ikincidir ve fidan ihtiyacının %30'unu karşılamaktadır (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2016: 4-6, 12-13). İzmir'de organik ve iyi tarım gibi sertifikalı tarımsal üretim modelleri yaklaşık 35 yıldan beri uygulanmaktadır. İzmir, organik üretim yapan üretici sayısı, üretim alanları, ürün ve pazar çeşitliliği, organik ürün ihracatı açısından Türkiye'de birinci sıradadır. İlde organik tarım üretici sayısı 322 kişi, üretim alanı 246.580 dekar, üretim miktarı 95.014 tondur (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019: 39).

İzmir'de en fazla yetiştirilen organik ürünler; zeytin, mısır, domates, üzüm ve incirdir. İzmir'de her yıl *Ekolojik Fuar*'ın düzenlenmesi organik tarımın gelişiminde önemli bir teşvik unsuru olmuştur (Boran, 2015: 7-9).

İzmir-Manisa 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda mutlak tarım alanı olarak nitelendirilen tüm tarım alanlarının korunması esası, kabul edilmiştir. Bağ alanları, zeytinlik alanlar ve narenciye bahçelerine yönelik, özel koruma ve geliştirme kararları, planda yerini almıştır. Tahtalı Havzası ve diğer su koruma havzalarında, kirlenmenin önlenmesi amacıyla yeni yapılaşmalar engellenecektir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015: 26-27, 30).

İzmir'de tarım, çok sayıda güçlü yönle sahiptir ve dış fırsatlardan yararlanıldığı takdirde daha da güçlenebilecektir. Ancak zayıflıkların var olması ve dış faktörlerin tarım üzerinde tehditlerde bulunması, tarımda iyileştirmelerin çok kapsamlı olarak düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Aşağıda İzmir tarımının SWOT analizinde, agroturizme dönük özelliklerinden hareketle ana hatlarıyla bazı saptamalara gidilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. İzmir İli Tarımsal Özelliklerinin Agroturizm Açısından SWOT Analiziyle Değerlendirilmesi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Verimli topraklar ve dört mevsim tarım yapabilme	Tarımsal alanlarda parçalanma ve azalma
Zengin tarımsal marka ürünler ve çeşitlilik göstermesi (hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, seracılık)	Tarımsal ürünleri pazarlamada yaşanan sorunlar
Organik tarım uygulamaları ve yerli tohum kullanımı vb. konularda yüksek ve yaygın farkındalık	Çabuk yetişen, verimi yüksek ve çok gelir getiren yeni ürünlere geçilmesi
Üretici pazarları ve eko-pazarların varlığı	Tarımla ilgili geleneksel ve güncel kutlamaların (şenlik, festival vb.) az olması

Coğrafi işaretli ürünlere sahip olma	Tarımsal arazilerin sulama, toprak ve çevresel sorunları
Gelişime ve yeniliklere açık çiftçi potansiyeli	Tarımsal alanlarda amaç dışı kullanım
Tarımsal peyzajların her coğrafyaya özgü görünümünlerin sunması ve dört mevsim çekiciliği	
Fırsatlar	Tehditler
İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin tarımı destekleme projeleri ve hizmetleri	Tarım yapabilecek kapasitedeki gençlerin kırsaldan kente göç etmesi
Kırsal kalkınmave tarımın iyileştirilmesi için ulusal ve AB kaynaklı projeler yapabilme, hibe alabilme	Pazarlanamayan ürünlerin terk edilme tehlikesi
Organik tarım, geleneksel üretim, sağlıklı yaşam eğilimlerinin giderek yaygınlaşması	Geleneksel ürünlerin ve kadim üretim tekniklerinin giderek kaybolması
İzmir mutfağında sebze, meyve, doğal/yetiştirme ot, vb. ürünlerin sıkça kullanımı	Kent yakın çevresindeki tarımsal alanların karakterini bozan, alan ve su tüketimine yol açan gelişmeler
Tarım ve kırsalı içeren turizm türlerine ve rekreasyonel aktivitelere ilginin her geçen gün artması	GDO’lu, hormonlu ve ithal ürünlerin çoğalması
İzmir’le ilgili bölgesel stratejik planlarda tarım ve çevreyle ilgili özel koruma kararlarının varlığı	Küresel iklim değişikliği ve doğal afetler

Agroturizm hedeflenerek SWOT analiziyle değerlendirilen İzmir’in tarımsal özellikleri, bu turizm türünün gelişmesi için iklim, sağlıklı ve marka ürünler, ekolojik yaklaşımlar, çiftçi, tarımsal peyzajlar vb. yönünden çok güçlü olduğunu göstermektedir. Agroturizmi engelleyecek zayıf taraflar ise tarımda yaşanan değişim ve dönüşümlerle ilgilidir. Fırsatlar konusunda çok sayıda dış faktör, hem tarım hem de agroturizm için olumlu gelişmeler yaratabilecektir. Tehditler, İzmir tarımı için çözülmesi gereken sorunlar olup, bunlar iyileştirilmediği sürece agroturizmin de başarılı olması beklenemez.

BULGULAR

Sözlü Görüşmeler

Agroturizm; İzmir için turizm, tarım ve kırsal kalkınmada bir “*bir yenilik, bir araç ve bir fırsat*” olarak düşünülmelidir. Bu bakış açısıyla İzmir’de agroturizmin bugünü ve geleceği konusundaki düşüncelerini öğrenmek üzere Eylül 2018’de, agroturizm paydaşları arasından seçilen 10 katılımcı ile 6 soru üzerinden sözlü görüşmeler yapılmış, yanıtlar betimsel analizle açıklanmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların çalışma/görev alanları ve sayısı şöyledir (Tablo 4):

Tablo 4. İzmir’de Agroturizm Konusunda Görüşme Yapılan Katılımcılar

Katılımcıların Çalışma/Görev Alanı	Katılımcı Sayısı	Kod
Üniversite	1	K1
İzmir Ziraat Mühendisleri Odası	1	K2
İBB Kırsal Alan Yönetimi Dairesi	1	K3
Doğal Yaşam Köyü	1	K4
Kırsal Müze	1	K5
Eğitim Kurumu	1	K6
Turist Rehberliği	1	K7
Turizm İşletmecisi	1	K8
Kamu Yöneticisi/Üst Düzey	1	K9
Yerel Yönetim Yöneticisi/Üst Düzey	1	K10

Aşağıda soruların amacı, sorular ve yanıtlar sunulmaktadır.

Amaç 1. Agroturizm Hakkında Bilgi Düzeyi ve İzmir İçin Önem Derecesini Saptamak: *Agroturizm hakkında neler biliyorsunuz? İzmir için agroturizmin önemi nedir? Yurtiçi ve yurtdışı deneyimlerinizi İzmir’e uyarlayınız.*

Katılımcıların hepsinin agroturizmi kavram olarak bildiği, çoğunun onu “*tarımsal üretimin turizmle birleşmiş hali*” olarak tanımladıkları ve İzmir için çok önemli buldukları görülmüştür. Verdikleri önemi, İzmir’in tarımsal ürünlerinin daha iyi değerlendirilmesine, dağ ve orman köylerinin kırsal kalkınmaya ihtiyaç duymasına

bağlamışlardır. K8'in agroturizme bakış açısı oldukça farklıdır: *kitlesel ve kütlesel değil, kişiye özel olduğunu hissettiren, toprakla, doğayla bire bir ilişki kurulan, her tür canlıya saygılı, paylaşımcı ve paydaşlık temelli bir anlayış*. K1'in dikkat çektiği şu noktalar oldukça değerlidir: *agroturizmi agroekoturizm şeklinde de yapabiliriz, yani tarımı doğanın diğer paydaşlarıyla bir bütün halinde değerlendirebiliriz. Tarımsal deneyimlerin içine o bölgenin tarihi yerlerini, doğa yürüyüş yollarını, doğal güzelliklerin olduğu yerleri de eklersek ekoturizmi agroturizme yapıştırmış oluruz ki en doğrusu da budur. Aynı zamanda çevreci ya da sürdürülebilir üretim yapan çiftçiler, kısacası organik tarım yapanlar bu işin içine çekilmelidir*. Katılımcılardan yarısının agroturizm deneyimi vardır. K9 *"Dünya genelinde tarım turizmi ilerlemiş ve gelişim göstermiştir. Amerika, Avustralya, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde daha yaygın olarak görülmektedir"* bilgisini vermiştir. Agroturizmin yerel kalkınma aracı olduğu ve İzmir için de gerekli olduğu konusunda görüşler birbiriyle uyumludur. Nitekim K2, *"bu turizm türü kırsalın kalkınması için bir kaldıraç görevi görebilecek bir turizm türüdür"* demiştir. K8 ise *"yerel kalkınma açısından önemi, yerelin bilgi tecrübe ve kaynaklarına dayanmasıdır"* ifadesini kullanarak, kırsal kaynakların korumasına vurgu yapmıştır.

Amaç 2. İzmir'de Uygulanabilecek Agroturizm Hizmetleri ve Aktiviteler Hakkındaki Görüşleri Öğrenmek: *İzmir'de agroturizm kapsamında hangi hizmetler ve aktiviteler vardır ya da yer alabilir?*

Katılımcıların hepsi İzmir'de uygulanabilecek agroturizm aktiviteleri hakkında ayrıntılı bilgi vermişler ve öneriler sunmuşlardır. Sözelimi K1, *"bağcılık ve onu yapan insanların yaşam şekli ile şarap yolunu (bağ yolu) deneyimlemeyi"* önermektedir. Ayrıca uygulamaların *"doğayı sömürmesin, çevreyi kirlletmesin, doğal kaynakları kirlletmesin ve ekosistemi de bozmasın"* diyerek agroekoturizmde ısrar etmiştir. K2, *"nergis, enginar, zeytinyağı, süt ve yoğurt gibi farklı zenginliklerimiz"* var demiştir. K3, *"organik sebze, meyve, özellikle de zeytin ve mandalınanın agroturizm için çekici olacağını"* söylemiş, *"bisiklet rotası, zeytin rotası, yürüyüş rotaları ve spor aktivitelerini"* önermiştir. K4, *"gıda, dokuma, ağaç işleri vd. atölye çalışmalarını"*, K5 ise,

"eğitim" konusuna dikkat çekmiştir. K6'nın diğerlerinden farklı önerisi *"festivallerin agroturizmle bütünleştirilmesidir"*.

Amaç 3. İzmir'de Agroturizmin Engelleri ve Fırsatlarını Öğrenmek: *İzmir'de agroturizmin önündeki engeller, eksiklikler, sorunlar, fırsatlar nelerdir?*

Katılımcılar arasında agroturizmin engelleri hakkında farklı görüşler vardır. Sözelimi K1, *"her konuda örgütlenmenin zayıf olmasını"* öne alırken, K2, *"yerel halkın bilinçsiz olduğunu"*, K5, *"yerel girişimciye destek olunmadığını"*, K7, *"yeni çiftlikler kurulması konusunda yeteri kredi desteğinin verilmediğini ve yeterli talebin yaratılmadığını"* dile getirmişlerdir. K9, *"uygulayıcıların eğitim eksikliğine"* vurgu yapmıştır. K6, daha ilginç bir yaklaşımda bulunmuştur: *"bilinçli tarım yapılmıyor, bilinçsiz tarım ve ucuza mal etmek için kısa vadeli düşünmek en önemli tehditlerden biridir"* demiştir. Çözüm önerileri arasında şu görüşler vardır: *tarımda gelişime açık olunmalıdır, kalitenin korunması adına çalışmalar yapılmalıdır, yerel yönetimler tanıtımlara destek vermelidir (K6), yerel yönetim kolaylaştırıcı olmalıdır (K5), eğitim ve doğru çevre bilinci gereklidir (K3), yurtdışı tur operatörleri ve seyahat acenteleri ile temasa geçilmeli ve destinasyonlara yönelik info turlar yapılmalıdır (K9)*. Katılımcılar İzmir'de agroturizmin gelişmesi için önünde çok sayıda fırsat olduğunu ifade etmişlerdir. Bunların bir kısmı İzmir'in iklimi, coğrafi ve kültürel yapısı, tarımsal ürün çeşitliliği, marka ürünler ve İzmir kent nüfusu ile ilgilidir (K1, K2, K4, K6, K7). Diğerleri yerel yönetimlerin çalışmaları, tarımsal kooperatifler (K1, K4, K6) olarak öne çıkmaktadır. K4, Urla'daki Doğal Yaşam Köyü özelinde şu fırsatları vurgulamıştır: *"insan potansiyeli, köylerin varlığı, sıcak ilişkiler, Bademler köyünde müze, tiyatro, köy halkının burada çalışması, köy pansiyonculuğu"*.

Amaç 4. İzmir'de Agroturizmin Uygulanabileceği Alanlar Hakkındaki Bilgi Düzeyini Ölçmek: *İzmir'de ilçe düzeyinde agroturizm potansiyeli en yüksek çevreler hangileridir? Neden?*

Bu soruya katılımcıların verdiği yanıtlarda en çok adı geçen 13 ilçe sırasıyla şunlardır: Urla, Seferihisar, Çeşme, Karaburun, Kemalpaşa, Bayındır, Ödemiş, Kiraz, Tire, Dikili, Bergama,

Foça, Selçuk. Bu ilçeleri öne alma nedeninde tarım ve hayvancılığın gelişmiş olması, doğal ve kültürel kaynakların zenginliği, ulaşım bağlantılarının güçlü ve konaklama hizmetinin verilmesini ileri sürmüşlerdir.

Amaç 5. İzmir’de Agroturizmin Etkilerini Hakkındaki Öngörülerini Öğrenmek: *İzmir’de agroturizmin en önemli etkileri neler olabilir?*

Katılımcıların çoğuna göre agroturizm, köyden kente göçü önleyecek, para girdisi, ekonominin canlanması ve kırsal kalkınmayı sağlayacaktır. K1, agroturizmin göç konusunda şu yararları olacağını düşünmektedir: “*göç etmiş nüfusu geri çekme ve köy nüfusunu yerinde tutma, yaşam standardını yükseltme ve sosyal refahı arttırma*”. Diğer görüşler de şöyledir: *agroturizmin etkileri doğal çevreden, çocuklara ve doğayı deneyimlemek isteyenlere kadar çok geniş olacak (K3), sıcak ilişkiler gelişecek, yakın çevredeki köylere istihdam olanağı doğacak ve köy pansiyonculuğu başlayacak (K4), köylüler dışardan gelenlerle diyalog içine girerek kültürel yönden gelişeceklerdir (K5). K9 ise, “turizm sezonunu daha uzun bir zamana yayabilir, çevre bilinci gelişmiş turistleri çekebilir”* beklentisine sahiptir. Sonuç olarak agroturizmin etkilerine karşı bakış açısı son derece olumludur.

Amaç 6. İzmir’de Agroturizmin Geleceği Hakkındaki Düşünceleri Öğrenmek: *İzmir’de agroturizmin geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*

Bu konudaki düşünceler genel olarak olumlu olmakla birlikte, bazı çekinceler de vardır. K1, görüşlerinde şunlara yer vermiştir: “*agroturizmin ya da agroekoturizmin çok büyük geleceği var. Bir kere gittikçe nüfusu artan İzmir ve hemen kenarında bir tarım çemberi var. İBB’nin ve bizlerin de zaman zaman destek olduğu akıllı bir açılım oldu, tarıma büyük destek verdik. Örneğin Bayındır’da yer gök çiçek oldu*”. Agroturizmin geleceğini birtakım şartlara bağlayan K3, “*bilinç düzeyi burada çok önemli. Eğer sürdürülebilirliğe özen gösteriyorsanız geleceği ciddi anlamda güvence altına alabilirsiniz*”, demiştir. K2, “*İzmir’de agroturizmin geleceği yapılacak işlere bağlı, projeler ve doğru adımlar çok önemli*” görüşünü iletmiştir. K6 ise, “*İzmir yurtdışında isim olarak çok bilinmiyor. İzmir’i agroturizmde global bir marka haline getirirseniz insanların turizmde ilgisi artar*” görüşünü savunmuştur. K7,

“*agroturizm çiftlikleri yetersizdir. Turizm fuarlarında agroturizm teması işlenmeli ve halk bu konuda eğitilmelidir*” görüşünü iletmiştir.

Agroturizmin Gelişebileceği Öncelikli Kırsal Çevreler

İzmir’de agroturizm çekicilikleri, tarımla ilgili çekicilikler ve tarımla bütünleşen, dolaylı çekicilikler olarak ikiye ayrılabilir. İkinci gruptakiler agroturizmin gelişebileceği alanların doğal, tarihsel ve kültürel özellikleri ile birtakım hizmetlerden (ulaşım, konaklama, alışveriş vd) oluşmaktadır. Bu çalışmada İzmir’de agroturizme açılacak ilçelerin ön saptamasını yapmak üzere şu yaklaşım benimsenmiştir: önce agroturizmin gelişebileceği ilçeleri bazı kriterler üzerinden değerlendirmek, sonra saha araştırması kapsamındaki gözlemler ve sözlü görüşme yanıtlarıyla birleştirmek, son olarak planlar ve literatürdeki bilimsel kaynaklarla destekleyerek öne çıkan ilçeleri saptamak. İlçe düzeyinde ön saptama kriterleri olarak şunlar kullanılmıştır:

1. *Tarımsal ürün çeşitliliği, marka ürünleriyle ünlü köy ya da çiftliklerin varlığı*
2. *Kadim tarımsal üretim teknikleri ve geleneksel ürünlerin yaşatılması*
3. *Organik tarımın yapılması*
4. *Tatuta çiftliklerinin varlığı*
5. *Agroturizme destek verecek yan ürünlerin (doğal ve kültürel) zenginliği*
6. *Kırsal peyzajların özgünlüğü ve tarımsal görünümünün hakimiyeti*
7. *Kolay ulaşım*
8. *Kırsalda konaklama hizmetinin verilmesi*

Bu 8 kriteri en fazla karşılayan ilçeler; Urla, Seferihisar, Menderes, Kemalpaşa, Tire, Bayındır, Ödemiş ve Bergama olarak karşımıza çıkmıştır. İzmir merkez kente uzaklıkları 29 km (Kemalpaşa) - 114 km (Ödemiş) arasında değişen bu ilçeler, makalenin yazarları tarafından daha önce başka araştırmalara konu olmuş, ilgili dokümanlar ve kırsaldaki saha gözlemleriyle tekrar incelenmiş ve uygun oldukları kararına varılmıştır. İzmir’in merkez kent dışındaki 19 ilçesi arasından ön saptamayla seçilen bu 8 ilçe dışında, şüphesiz diğer ilçeler de agroturizmde arka plana atılamayacak derecede çeşitli uygunluklara sahiptir. Sözelimi Karaburun, Dikili, Kınık, Kiraz, Beydağ, Selçuk, Menemen vd. bunlar arasındadır.

Urla; İzmir merkez kentine yakınlığı (40 km), kuzey ve güney kıyılarında plajları, küçük adaları

ve ormanlarıyla öne çıkmaktadır. Urla'da son yıllarda turistik hizmet vermeye başlayan çiftlikler açılmış, atla gezinti, yeme-içme ve şarap üretimi yapmaya başlamışlardır. Urla'nın agroturizm için marka ürünleri, üzüm, şarap, enginar, binya, zeytin, zeytinyağı, balık, sera çiçekleri, yerel mutfak ve yerel şenliklerdir. İlçede üç adet TaTuTa çiftliği bulunmaktadır. İBB'nin girişimiyle kurulan "Bademler Doğal Yaşam Köyü", agroturizme destek verebilecek en önemli yeniliktir. Köy arazisinde ağaçlar, çiçek üretim seraları, soğuk hava deposu, fide dikim bölümü ve idari binalar yer almaktadır. Konaklamak için bungalov evler, kooperatif ürünleri satış yeri, atölyeler, kafeterya, hayvan barınakları, üretim parselleri, yürüyüş ve bisiklet yolları bulunmaktadır (<https://www.bademlerdogalyasamkoyu.com>).

İlçede 2004 yılında açılan "Köstem Organik Çiftliği", agroturizm için çok önemli bir fırsattır. Çiftlik bünyesinde Zeytinyağı Müzesi vardır, konaklama ve restoran hizmetleri verilmektedir (<https://www.kostemciftligi.com>). Urla, İzmir'de agroturizmin hemen başlayabileceği bir profile sahiptir. Çünkü diğer ilçelerde görülemeyecek düzeyde hizmet çekiciliği yanında Urla'ya rekabet üstünlüğü sağlayacak bağcılık ve şarapçılık (İZKA, 2014: 109); bağ rotası, yeme-içme ve konaklama olanaklarıyla ilk adımlarını atmıştır.

Seferihisar; İzmir merkez kentine 45 km uzaklıktadır. Plajlar, küçük ve yerleşilmemiş adalar, jeotermal su potansiyeli, ormanlar, dağ-deniz manzaraları, doğal şifalı bitkiler, mesire yerleri, ilçenin doğal turistik kaynaklarıdır. *Sığacık Osmanlı Kalesi* ve kale içindeki evler, Seferihisar'ın en önemli sembollerinden biridir. Seferihisar 2009 yılında "Cittaslow" ağına üye olmuş ve Türkiye'de bu düşünce ve yaşam tarzına öncülük etmiştir. Seferihisar'da otel, motel, pansiyon, tatil köyü, kamp olanakları vardır. İzmir-Seferihisar karayolu üzerinde restoran ve kahvaltı evleri, satış standları (sebze-meyve) yer almaktadır. Agroturizm için marka ürünler; enginar, mandalina, balık, zeytinyağı, sera çiçekleri, keçi peyniri, şaraplık üzumdür. İlçenin Cittaslow ünvanını kazanmasıyla birlikte organik tarımsal ürünler ve sağlıklı mutfak yemekleri artmaya başlamıştır (İZTO, 2016: 201-202).

Menderes; İzmir kent merkezine en yakın ilçelerden biridir (45 km). Kıyıları ve plajlar, Karacadağ, çam ormanları, mesire yerleri, organik

tarım ürünleri, doğal şifalı bitkiler, manzara güzellikleri ilçenin başlıca değerleridir. Kıyı kesiminde otel, pansiyon, kiralık evler, ikinci konutlar, kampingler bulunmaktadır. İlçede en çok günübirlik aktiviteler yaygındır: denize girme, doğa yürüyüşleri, piknik, olta balıkçılığı, tekne gezileri vb. İlçe ile özdeşleşmiş en önemli tarımsal ürün mandalınadır. Mandalina bahçelerinin en büyük tehdidi ikinci konut yapılaşmasıdır. Tarımsal ürünlerin diğerleri: sera ve açık alanda yetiştirilen sebzeler (en çok hıyar ve marul) ve kesme çiçekler, üzüm ve zeytindir. İzmir ADB Havalimanı ve İZBAN hattı, ulaşım açısından ilçenin en önemli çekiciliğidir (İZTO, 2016: 173-174).

Kemalpaşa; İzmir merkez kentinin 29 km doğusunda yer almaktadır. Kent merkezi Nif Dağı'nın kuzey eteklerinden Kemalpaşa Ovası'na doğru yayılmıştır. İlçe nüfusunun %60'ı tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta, %40'ı ise sanayi tesisleri ve besi çiftliklerinde çalışmaktadır (İZTO, 2016: 141-142). İlçede sanayileşme 1990'lardan itibaren İzmir-Ankara karayolu kenarında gelişmeye başlamış, bugün ovaya dağılmıştır. Diğer taraftan ilçenin dağlık alanlarındaki köylerin çevrelerinde bireysel ya da toplu konutlar şeklinde kırsal evler ile dağ-doğa yürüyüşleri ve organik bağcılık, Kemalpaşa'ya farklı bir boyut ve hareketlilik kazandırmıştır. Kemalpaşa'nın tarımsal marka değerleri kiraz, üzüm, zeytin ve şeftali, el sanatlarında ise Nazarköy'deki cam işleme ürünleridir. Yaklaşık 1950'lerden bu yana nazar boncuğu ocakları ile cam süs eşyalarının yapıldığı köyde günümüzde 5 adet geleneksel ocak, cam işi ile uğraşan 20 kişi bulunmakta ve ürünler Nazarköy'deki satış yerlerinde satılmaktadır (Özar, 2019: 31).

Tire; İzmir merkez kente 92 km uzaklıkta, karayolu ve demiryolu ile ulaşım olanağı olan ilçe, Aydın Dağları'nın bir kısmını oluşturan Güme Dağı'ndan Küçük Menderes Ovası'na doğru yayılmış, vadileri, yaylaları, dereleri, ormanları ve doğal şifalı bitkileriyle İzmir'in doğal peyzaj çekicilikleri en zengin ilçelerinden biridir. Tire'nin kültürel kaynakları da o denli çeşitli ve eşsizdir: camiler, mescidler, türbeler, hanlar, konaklar, bedestenler, çarşılar, hamamlar, el sanatları (keçecilik, eliş-dantel işleri, Beledi dokuma, yorgancılık, semercilik, kabak kemane, saraciye, urgancılık, nalıncılık, saraciye, hasırcılık vb.). Tire

ayrıca yerel lezzetleri ve köy restoranları, Salıpazarı ve mesire yerleri ile de ünlüdür. Tire ekonomisinde tarımın önemi, nüfusun %80'ninin çiftçilik ve hayvancılık yapmasıyla açıkça bellidir. İlçede her türlü sebze ve meyve (şeftali, incir, ceviz, kestane, nar, karpuz ve kavun vd.) yetiştirilmektedir. Türkiye'nin en büyük süt toplama kooperatifi Tire'dedir ve süt dışında peynir çeşitleri, tereyağı ve yoğurt üretilmektedir. Tire bütün bu üstün taraflarıyla İzmir'de agroturizmin geliştirilebileceği en önemli ilçelerden biridir (Ataberk, 2017: 157-161).

Bayındır; İzmir merkez kentinden 78 km uzaklıktadır, karayolu ve demiryolu ulaşım bağlantısı vardır. Bozdağlar'dan Küçük Menderes Ovası'na doğru uzanan ilçenin doğal kaynaklarını yaylalar, vadiler, dereler, ormanlar, termal su kaynakları oluşturmaktadır. İlçenin kırsal ve tarımsal karakterinde kestane, ceviz, kiraz, karpuz, zeytin-zeytinyağı, vb. tarımsal ürünler, kadınların el örgü işleri ve yerel lezzetler öne çıkmaktadır. Zeytin, domates, süs bitkileri ile “*Ege Sultanı Üzümlü*” ve “*Ege İnciri*” coğrafi işaretle tescillenmiştir. İzmir'deki zeytinyağı üretiminin %23'ünü Bayındır karşılamaktadır (İZTO, 2016: 19-21). İlçenin agroturizme kazandıracağı en önemli ayrıcalığı çiçekçiliklidir. Nisan ayında “*Bayındır Çiçek Festivali*” yapılmaktadır. İlçedeki TaTuTa çiftliklerinin (*Marmariç Ekolojik Yerleşimi ve Gağgı Çiftliği*) de agroturizme destek vermesi mümkündür (Şekerci, 2018: 29; <http://www.tatuta.org>).

Ödemiş; İzmir merkez kentinden 114 km uzaklıktaki ilçe merkezine karayolu ve demiryolu ile ulaşmak mümkündür. Bayındır gibi Ödemiş de Bozdağlar'ın eteklerinde yer almaktadır. İlçenin Bozdağlar ve Küçük Menderes Havzası, doğal çekiciliklerinin kaynağıdır. Yükseltisi 1000-2159 m arasında olan Bozdağlar kütesinde Gölcük Gölü, yaylalar, çam ormanları, su kaynakları, doğal şifalı bitkiler, asırlık kestane ağaçları, köyler, mevsimlik yayla yerleşmeleri, piknik yerler ve panoramik peyzajları, bütünüyle bir ekoturizm ve kırsal turizm bölgesi yaratmaktadır. Bozdağlar aynı zamanda yerel ürünleri ile de ünlüdür: patates, kestane, ceviz, vişne, elma vb.

Ödemiş'in kültürel çekicilikleri daha çok tarım (patates, kavun, karpuz, kiraz, incir, kestane ve zeytin, dış mekân süs bitkileri, meyve fidanları vb. ve kırsal kültür içeriklidir. İlçenin haftalık

Cumartesi pazarı, köyleri, geleneksel dokumacılık ve el işi ürünleri, yerel lezzetleri öne çıkmaktadır. Ayrıca Birgi beldesi, taş evleri, özgün yerleşme dokusu ve İslamiyet'e ait eserleri ile bir inanç turizmi ve kırsal turizm mekânıdır. İlçede agroturizme odaklanıldığı takdirde, Bozdağlarda ekoturizm (yamaç paraşütü, dağcılık, doğa yürüyüşleri vd.), kırsal turizm ve Birgi'de inanç turizmi ile bütünleşme sağlanacaktır (Timur vd., 2009: 402-403).

Bergama; İzmir merkez kentinden 112 km uzaklıktaki ilçenin doğal çekiciliklerinin temel elemanı *Kozak Yaylası*'dır. Yayla 800-1000 m yükseltide, geniş bir fıstık çamı ormanı ile örtülüdür. Yayla manzara güzellikleri, arkeolojik değerleri, kanyonları, jeolojik oluşumları, su kaynakları ve köyleri ile ilgi çekici bir ortamdır. Bergama'nın kültürel çekicilikleri, antik dönemdeki “*Pergamon*”a kadar inmektedir. Bergama, Selçuklu ve Osmanlı döneminde çok sayıda cami, han, çarşı, hamam vb. ne sahip olmuştur. İlçenin en önemli kültür-spor-eğlence etkinliği “*Bergama Kermesi*”dir. Bergama, 2014 yılında Unesco Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Bergama'da temel geçim kaynağı tarım ve ticarettir.

Bergama, İzmir'in organik tarımda öne çıkan ilçelerinden birisidir. En önemli tarımsal ürünleri arasında pamuk, tütün, domates, mısır ve buğday sayılabilir. İlçe ile özdeşleşmiş en önemli iki yöresel marka ürün, Bergama tulum peyniri ve Kozak Yaylası'ndaki fıstık çamı ormanının varlığına bağlı olarak çam fıstığıdır (İZTO, 2016: 33-34). Dikili-Bergama yöresinde 2002 yılında topraksız tarım şeklinde başlatılan seracılık, günümüzde 700 da üzerindeki bir alanda devam etmektedir. Burası, jeotermal su kaynaklarının varlığı ve iklimin uygunluğu nedeniyle Türkiye'nin önde gelen seracılık alanlarından biridir (Ataberk vd., 2014: 257).

Agroturizmi uygulamaya yönelik öne çıkan bu ilçelerin tarımsal yapısı, İzmir'de agroturizmin gelişme potansiyelinin çok yüksek olduğunun açık göstergesidir. Ancak bu turizm türünü harekete geçirebilmek için bazı girişimlerde bulunulması ve birtakım iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. O halde agroturizmin gelişememe nedenleri ve bunların ortadan kaldırılması durumunda elde edilecek kazanımların bilinmesi, sorunların çözümünde önemli bir adım olacaktır.

Agroturizmin Önündeki Engeller

İzmir’de agroturizmin gelişememe nedenlerini “*ön saptama*” düzeyinde ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma makalesinde engellerin ya da eksiklikler,

zayıflıklar ve sorunların başlıcaları, aşağıdaki tabloda temel konulara göre engel nedenlerinin maddeler halinde sıralanmasıyla ortaya konmaya çalışılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. İzmir’de Agroturizmin Önündeki Engeller

Konu	Engeller
Kurumsal ve Yasal Yapılanma	Agroturizme ait bir mevzuat yoktur.
Planlama	İzmir bölgesel stratejik planları yakın yıllarda yapılmış ve agroturizme çok zayıf yer verilmiştir.
Örgütlenme	Agroturizmi doğrudan hedef alan bir şemsiye organizasyon bulunmamaktadır.
Farkındalık	Agroturizm hakkında çiftçinin bilgisi ve girişimciliği hemen hemen hiç yoktur, eğitim verilmemiştir. İzmir kent halkının agroturizm bilgisi ve ilgisi ise yeni oluşmaya başlamıştır.
Ekonomik	Tarım ve hayvancılık geliri yüksek çiftçiler agroturizme ilgi göstermemektedir. Dağlık alanlardaki küçük çiftçiler ise agroturizmi bilmemekte, onlara kazanç sağlanacağını öğretecek bir sivil örgütlenme bulunmamaktadır.
Tanıtım ve Pazarlama	Agroturizmi geliştirme politikası ve planı olmadığı için tanıtım ve pazarlama çabaları da yoktur. Yalnızca bireysel ilgi ve gönüllü birliklerle yapılan ziyaretler sonrasında “ <i>ağızdan ağıza</i> ” deneyim aktarımı vardır. Üretici pazarları ve yerel şenlikler kırsal ürünleri tanıtmaktadır.
Diğerleri	İzmir kent insanının kırsal yerleşmelerde yakınlarının olması, İzmir’de kıyı turizminin baskınlığı, İzmir’de agroturizmi doğrudan hedef alan projelerin olmaması, bilimsel araştırmaların azlığı, gelişmesi önündeki engellerden birkaçını oluşturmaktadır.

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere İzmir’de agroturizmin gelişmesini kısıtlayan birçok eksiklik bulunmaktadır ki bunlar birer sorun olarak çözümlenmeyi beklemektedir. Agroturizm, İzmir için kırsal kalkınma ve turizmi geliştirme politikalarında ve planlarda yerini aldığı ve çeşitli yollardan desteklendiği zaman gelişme sürecine girebilecektir. Bu kapsamda İzmir’e ait en yeni plan, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün hazırladığı “*2019-2023 Stratejik Planı*”dır (2020). Planın “*Mevcut Durum Analizi*” kısmında ilin turizm çeşitliliği kapsamında adı geçen 12 turizm türü arasında agroturizm yoktur, onun yerine kırsal turizm, doğa turizmi, eko turizm ve gastronomi turizmi vardır. Ayrıca planın “*Strateji Geliştirme*” bölümünde de amaçlar ve hedefler arasında agroturizmin adı geçmemekte, ancak şu tanımlamalardan agroturizmle bağlantı kurulabileceği anlaşılmaktadır:

Amaç 1. Hedef 1.1. “*Kültür varlıklarımızın araştırma, tespit ve koruma faaliyetlerinin etkinliğini artırarak günümüz toplumuna ve gelecek kuşaklara aktarılması*”.

Amaç 3. Hedef 3.2. “*Turizm alanında ilimizin tanınırlığının artırılması, uluslararası turizm pazarında destinasyon imajımızın güçlendirilmesi amacıyla turizm çeşitlendirilmesine gidilerek gastronomi turizminin geliştirilmesi ve turizm sezonunun 12 aya yayılması*”.

Amaç 4. Hedef 4.2. “*Kadınların, gençlerin ve dezavantajlı grupların sosyal ve kültürel yaşamdaki rolünün güçlendirilmesine yönelik projelerin gerçekleştirilmesi*”. Aynı bölümdeki “*Hedef Kartları*” başlığı altındaki Hedef Kartı-10’a ait stratejilerden birisi “*Turizm çeşitlendirmesi kapsamında gastronomi turizminin geliştirilmesi ve İzmir mutfağının tanıtılarak ön plana çıkarılması*”dır. Bu noktada İzmir’in turizm geleceğinde gastronomi turizmine odaklanıldığı anlaşılmaktadır. O takdirde agroturizme, yerel tarımsal ürünlere dayalı kırsal mutfak üzerinden bakılması yanlış olmayacaktır. Hedef Kartı-11’deki ihtiyaçlar listesinde “*Gastronomi, golf, sağlık, kruvaziyer, düğün, inanç, kongre ve alışveriş gibi daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerine yönelik çalışmalar yürütülmesi*”ne değinilirken agroturizm adının geçmemesine

rağmen, gastronomi ve alışveriş turizmi ile bütünleşmesi zor değildir (kırsal mutfak ve tarımsal ürünlerin satışı gibi) (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020: 84-85, 113-115).

İzmir bölgesel plan stratejilerinde agroturizmle ilgili şu yaklaşımlar vardır (Tablo 6).

Tablo 6. İzmir Bölgesel Plan Stratejilerinde Agroturizmin Yeri

Planların Bölümleri İçinde Agroturizm				
Planlar	Varlık Odaklı Proje Önerileri	Gelişme Eksenleri	Gelişme Hedeflerini Zenginleştirme	Eylemler ve Gelişme Senaryosu
Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi	Agro-turizmin desteklenmesi	Doğal ve kültürel varlıklarla uyumlu eko-agroturizm	Şarap turizmi	Agro-ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi, kırsal turizm-agroturizm-ekoturizm faaliyetleri
Gediz-Bakırçay Havzası Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi	Kırsal turizm altyapısını oluşturma	Kırsal turizm altyapısını oluşturma, agroturizm ve gastronomi turizmüne ivme kazandırma	-	Agroturizm, gastronomi turizmi, kırsal turizm, yayla turizmi, tematik köy
Küçük Menderes Havzası Sürdürülebilir Kalkınma ve Yaşam Stratejisi	Bağcılık ve gurme turizmi	Gastronomi turizmi, tematik köy	Bahçe turizmi	Gastronomi turizmi, tematik köy, bahçe turizmi, havza ürünlerinin turistik ürüne dönüştürülmesi

Bir yarımada ve iki havzaya ait bu bölgesel stratejik planlarda, yapılması önerilen projeler içinde agroturizme yer verilmesi, yarımada hariç diğer ikisinde kırsal turizm ve gurme turizmi adıyla dolaylı yoldan olmuştur. Oysaki Gediz-Bakırçay ve Küçük Menderes havzalarının Yarımada'dan çok daha yüksek tarım potansiyeline sahip olduğu bir gerçektir. Varlık odaklı proje önerilerinde doğrudan agroturizm adının bu iki havzada geçmemesi, onunla türdeş denilebilecek diğer turizm türlerine yer verilmesi yanlış olmamakla birlikte, agroturizm farkındalığının yerleşmesi açısından bir eksiklik kabul edilebilir. Planların gelişme eksenlerinde agroturizm, eko-agroturizm, kırsal turizm ve gastronomi turizmi adının geçmesi, İzmir'de bu turizm türlerinin gelecek vaat ettiğini göstermektedir. Bunlara ek olarak gelişme hedeflerini zenginleştirmede şarap turizmi ve bahçe turizmi gibi yeni eğilimlerin bulunması, agroturizme büyük destek verebilecektir. Planların gelişme senaryolarında agroturizm, Yarımada ve Gediz-Bakırçay Havzası'nda bir eylem olarak kabul görülürken, Küçük Menderes Havzası'nda ise adı geçmemekte, onu çağrıştıran diğer eylemler görülmektedir.

Sonuç olarak planlarda agroturizm yeterince ön plana çıkarılmamıştır.

İzmir'in bölgesel stratejik planlarında agroturizme hak ettiği derecede kapsamlı bir rol verilmese de İBB tarafından doğrudan desteklendiğine tanık olunmaktadır. İzmir'de 2014 yılında yeni bir statüye kavuşarak "mahalle" haline gelen köyler, İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarının İzmir ili idari sınırları ile örtüşmesi sonucunda kırsal kalkınma temelinde belediyenin yetki alanına girmiştir. Bu nedenle İBB'de *Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı ile Kırsal Kalkınma Şube Müdürlüğü* hizmet vermeye başlamıştır. Ayrıca, İBB ile İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), ilçe belediyeleri ve köy muhtarlıkları koordinasyon içindedir. İBB'nin "*Yerelde Tarımsal Kalkınma Modeli*" (<http://www.izmir.bel.tr>), kırsaldaki küçük ölçekli aile işletmeleri, tarımsal kalkınma kooperatifleri ve üretici birliklerini desteklenmektedir. Sözelimi, Tire Süt, Bayındır Çiçekçilik, Bademli Fidancılık, İğdeli ve Bademler tarımsal kalkınma kooperatiflerinden sözleşmeli üretimle alım yapılmakta, alt yapıları ve üretim teknikleri iyileştirilmekte, dolayısıyla üretim kapasitelerinin artışına katkı verilmektedir.

Böylece İBB'nin desteklediği kooperatiflerin toplam ürün yelpazesinde %225 büyüme sağlandığı görülmüştür (<http://www.izmir.bel.tr>). Bütün bu projeler, girişimler ve yardımların kırsal turizm ve agroturizmin gelişmesinde önemli rol oynayabileceği söylenebilir. Nitekim Efes-Mimas Kültür Rotası (Efes antik kentinden başlayarak Karaburun'da -eski adı Mimas- sona eren yürüyüş yolu), köylerde üretici satış noktaları, yerel şenliklere verilen destekler, fuarlara katılımlar, Bademler Doğal Yaşam Köyü'nün hizmete girmesi, kent organik pazarları, arıcılık destekleri, hibe küçükbaş hayvan dağıtımı gibi İBB'nin kırsal

kalkınmayla ilgili çalışmaları, bu iki turizm türüne güçlü bir altyapı sunmaktadır. Ayrıca, İZKA'nın hazırladığı “İzmir Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi”nde (İZKA, 2014) önerilen projelerden tarım ve turizm alanlarını içine alan 10 alt proje, İBB tarafından uygulamaya konmuştur (<http://www.izmir.bel.tr>).

Agroturizmin Sağlayacağı Kazanımlar

İzmir'de agroturizm geliştiği/geliştirildiği takdirde hangi kazanımlar elde edilebilecektir? Bu soruya ilgili konu başlıkları açılarak aşağıdaki tabloda yanıt verilmektedir (Tablo 7).

Tablo 7. İzmir'de Agroturizmi Geliştirmenin Sağlayacağı Kazanımlar

Konu	Kazanımlar
Koruma ve Sürdürülebilirlik	Tarımsal alanların, geleneksel kadim ürünlerin ve üretim yöntemlerinin korunacak, tarımla ilgili yerel kutlamalar (hasat şenliği, panayır, özel ürün festivali vb.) sürdürülecek, kent çeperindeki hobi ve kentsel tarım bahçeleri çevre ve tarımın korunmasına katkı verebilecektir.
Farkındalık	Kırsal kültürel miras sahiplenilecek, yerel marka ürünler ve coğrafi işaretli ürünler değer kazanacak, yerel tohum, organik tarım, sağlıklı ve güvenli gıda, ekolojik mimari, sağlık için aktivite vb. konularda çiftçi bilgi sahibi olacak, kent insanı, çocuklar ve gençler kırsal yaşamın gerçeklerini öğrenerek deneyimleyecek ve tarıma değer vereceklerdir.
Yaygın Etki/Katma Değer ve Çarpan Etki	Agroturizm, diğer turizm türleri (kırsal turizm, ekoturizm vb.) ve sektörleri (ulaşım, konaklama, ticaret vb.) harekete geçirecek, işbirlikleri artacak, kullanılmayan kaynaklar kullanılacak, tarımla ilgili yenilikleri ve araştırmaları teşvik edecektir. İzmir'de agroturizmde kazanılan deneyim, turistler, yayıncılar, internet vb. ile tanıtılarak diğer illere örnek olacaktır.
Ekonomik ve Sosyal İyileşme	Tarımsal üretim canlanacak ve çiftçi ek gelir elde edecek, kadınlar kırsal mutfak ve el işi ürünlerinin satışını yapabilecek, yerel halk-kentli iletişimi artacak, sosyal hayatı iyileştirici yenilikler girecek ve köyden-kente göç yavaşlayacaktır.
Diğerleri	Köy ve çiftlikler bakımlı hale gelecek, altyapı iyileşecek, turizmin mekânsal eşit dağılımına ve turizmin on iki ay yapılmasına katkı verilecektir.

Tablonun maddelerine göre İzmir'de agroturizmin gelişme sürecine girmesi, çok sayıda olumlu etkiyi beraberinde getirebilecektir. Bunların hepsinin kırsal sosyo-ekonomik kalkınmaya hizmet edecek olması, agroturizmi daha da önemli kılmaktadır. Bu kazanımların esas önemli tarafı ise dezavantajlı bölgelere ve dezavantajlı kesimlere birinci dereceden yardım edecek olmasıdır.

SONUÇ

Bu makalenin amacı, İzmir'de agroturizmin gelişememe nedenlerini ortaya koymak ve yapılması gerekenler hakkında öneriler geliştirmektir. İzmir'de agroturizm, alternatif turizm türleri arasında kırsal turizmle birlikte potansiyeli en yüksek turizm türlerinden biridir. Çünkü İzmir, geçmişten bugüne tarımsal marka ürünlere sahip olması, Türkiye'de organik tarımı

ilk başlatması, çiftçi potansiyeli ve çok sayıdaki yerel kimlikli kırsal yerleşmeleriyle agroturizmin kolaylıkla gelişebileceği bir ildir. Ayrıca agroturizmi tamamlayabilecek çok sayıdaki yan ürün (doğal çekicilikler, mutfak, yerel kültür, el sanatları, festivaller vd.) büyük bir zenginlik sunmaktadır. Agroturizm için hazır olan bu arka plan, yakın yıllara kadar hiçbir şekilde değerlendirilmemiştir. Yalnızca kırsal alanlara, piknik, alışveriş ve yemek amaçlı günübirlik ziyaretler söz konusu olmuştur. İzmir'de agroturizmin bugüne kadar ivme kazanamamasının birçok nedeni (politika, plan ve sivil örgütlenmenin olmaması, farkındalık ve ilgi noksanlığı vb.) vardır ve agroturizmin geliştirilmesi durumunda; yerel kültürel miras unsurlarının korunması ve sürdürülebilirliği, tarım ve sağlıklı yaşam farkındalığı, agroturizmin kırsalı kullanan diğer

turizm türleriyle bütünleşmesi, tarımsal üretimin canlanması ve ek gelir elde edilmesi gibi çok önemli kazanımlar olabilecektir.

İzmir’de son yıllarda agroturizmin öncüleri diyebileceğimiz bazı yenilikler ve girişimler (at çiftlikleri, bağ rotası, tarımsal ürün şenlikleri, kent sağlık bahçesi, Doğal Yaşam Köyü, zeytinyağı müzesi vb.) yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimin ardında küresel turizmde yeni trendlerin (aktif ve sağlıklı tatiller, deneyimsel turizm, gönüllü turizm vb.) İzmir’de de benimsenmesi, kentlilerin kırsal ortamlarda arazi almaları ve ev inşa etmeleri, İZKA ve İBB’nin kırsal kalkınma ve tarıma destek vermesi vb. yatmaktadır. Agroturizmle ilgili bu gelişmeleri ele alan eserler, literatürde o denli yaygın değildir. Az sayıdaki eserden biri olan İnciraltı’nda doğa temelli agroturizm (Shafeei, 2012), kentsel tasarım bakış açısıyla incelenmiştir. Bir başka çalışmada (Şekerci, 2018), İzmir’deki TaTuTa çiftlikleri, agroturizm kapsamında tanıtılmış ve beş çiftlikte sözlü görüşme yanıtlarına yer verilmiştir. Bir uzmanlık çalışmasında ise (Bolsu Oygür, 2008), Karaburun’da geçmiş yıllarda faaliyet gösteren Agroturizm Kadın Kooperatifi konu edilmiş, ancak ilçenin agroturizm potansiyeline değinilmemiştir. Karaburun’la ilgili bir başka eserde, agroturizmin fırsatları ortaya konulmuş, tarımsal ürünleri temel alan bir yürüyüş rotası denemesi de yapılmıştır (Metin vd., 2017). Kemalpaşa ile ilgili bir çalışmada ise, iki köyde agroturizme bakış açısını ölçmeye ve AB ülkeleri ile karşılaştırmaya odaklanılmıştır (Aytuğ, 2016). Sonuç olarak bütün bu çalışmaların sayı, konu ve içerik açısından İzmir’de agroturizm için yetersiz kaldığı, dolayısıyla agroturizmin önündeki engellerden birinin de bilimsel araştırma azlığı ifade edilebilir.

ÖNERİLER

İzmir’de bugünden yarına agroturizm ve kırsal turizmin kolaylıkla gelişebileceği çok sayıda kırsal yerleşme vardır. Metin içinde de belirtildiği üzere, bazı eksiklikler ve sorunlar olsa da bunlar aşılamayacak boyutta değildir. Bir çatı örgüt, plan ve projelerle agroturizmin önü kolaylıkla açabilir. Bunun dışında şu önerileri sürülebilir:

1. İzmir’de agroturizmi geliştirmek üzere vizyon, öncelik ve hedeflerin yer aldığı bir stratejik plan hazırlanmalıdır. Bu tematik stratejik planın uygulanmasına yönelik bir ihtiyaç analizi ve

eylem planı yapılmalıdır. Bu planlar bölgesel ve ulusal planlarla uyum içinde olmalıdır. Planların oluşturulmasında disiplinlerarası bir çalışma grubu görev almalıdır.

2. İzmir’de agroturizmin mevcut örnekleri eksik yönleriyle ortaya konulmalıdır.
3. İzmir’de agroturizmin öncelikli olarak nerelerde uygulanabileceği sorusuna şu kısa yanıt verilebilir: İlin coğrafi ve tarımsal yapısına uygun olarak, bölgeleme yaklaşımıyla seçilecek farklı ilçelerdeki pilot köylerden başlanılabilir. Bu kapsamda kuzeyde Bergama, doğu-güneydoğuda Kemalpaşa, Bayındır, Ödemiş ve Tire, güney-güneybatıda Menderes, Seferihisar ve batıda Urla ilçeleri önerilebilir.
4. İzmir merkez kent çeperindeki Buca, Gaziemir, Güzelbahçe, Bornova, Torbalı, Çiğli ve Menemen çevrelerinde “tarım temalı rekreasyon alanları”, “hobi bahçeleri”, “kent sağlık bahçeleri” adı altında, agroturizmin gününbirlik formundaki uygulamaları başlatılabilir.
5. İzmir’de akarsular ve barajların çevreleri, su koruma havzaları ve sulak alanlar, sanayileşme ve yapılaşmadan uzak tutulmalı, buralarda organik tarım yapılarak agroturizme fırsat tanınmalıdır.
6. İzmir’in coğrafi işaret tescilli ürünleri (boyoz, şambali, kumru, lokma, tulum peyniri, patates, üzüm, incir, enginar, çam fıstığı, pamuk, kestane şekeri, halı vb.) agroturizmde bir marka ve tanıtım aracı olarak kullanılmalıdır.
7. İzmir’de agroturizme hizmet verecek işletmelerin kalite/konfor sınıflandırması yapılmalı, bir logo (amblem/etiket) ile sembolize edilmelidir. Bu sınıflandırma ile bütçe ve aktivite çeşitliliği açısından turistlere seçenekler sunulacak ve hizmet kalitesine güven duyulması sağlanacaktır.
8. İzmir’de agroturizme açılacak çiftlikler ve benzeri işletmeler için tanıtım ve pazarlama ağı kurulmalıdır. Ağa üye olanlar, web sitesi ve sosyal medya araçlarıyla müşterilerine kolaylıkla ulaşmalıdır.
9. İzmir’de agroturizm uygulamalarında “Yaşamboyu Öğrenme” ilkesiyle yılın her ayında çocuklara, öğrencilere, çiftçilere, işletme sahiplerine bir program dahilinde eğitimler verilebilmelidir. Urla ilçesindeki “Bademler Doğal Yaşam Köyü”, eğitim yeri olarak en dikkate değer örnek mekânlardan biridir.

10. İzmir’de agroturizmi farklı ve başarılı kılacak bir diğer uygulama “*Ekomüze*” adı verilen yaşayan müzelerin kurulmasıdır. Ekomüzeler çocuklar ve gençler için bir eğitim-öğretim, deneyim ve keşif yeri; yetişkinler için geçmişi sahiplenme, bilinç ve farkındalık kazanma, mesleki ve teknik kursların yeri; yaşlılar için geçmişi yaşama ve nostalji demektir. Urla’da “*Köstem Zeytinyağı Müzesi*” iyi bir örnektir.
11. İzmir’de agroturizm, tek başına geliştirilmek yerine, “*tamamlayıcılık*” yaklaşımıyla; ekoturizm, kırsal turizm, çiftlik turizmi, kamp-karavan turizmi ve gastronomi turizmi ile bütünleştirilmelidir. Aynı şekilde tek köy veya tek çiftlik yerine, işbirliği temelinde ortak amaca hizmet eden kümelenmeler yaratılmalıdır.

Son söz olarak; İzmir’de agroturizmin geliştirilmesine katkı vermek üzere bir üniversitelerarası çalışma grubu oluşturulmalı, proje temelli disiplinlerarası çalışmalar yapılmalıdır. Bu disiplinlerden biri olarak turizm coğrafyası, şu konu başlıkları altında araştırmalara destek verebilecektir:

- Dezavantajlı coğrafyalarda (izole dağlık alanlar gibi) ekonomisi ve sosyal yaşam kalitesi zayıf köylerin agroturizm potansiyelini saptamak ve uygulamaların neler olabileceğini araştırmak.
- İzmir’in kırsal toplumlarına agroturizmin ekonomik, sosyal ve mekânsal açıdan hangi etkilerinin olabileceğini araştırmak.
- Tarımsal kültür mirasını korumada (başta kadim kırsal peyzajlar olmak üzere, ürün, araç-gereç, üretim tekniği vb.) agroturizmi bir araç kabul ederek, İzmir kırsalında yapılması gerekenleri araştırmak.
- Agroturizmle ilgili verilecek eğitimlerde; ilgi grupları, eğitim modülleri, kurs içerikleri ve yöntem hakkında katkı vermek.
- Agroturizm için İzmir’de öncelikli alanları saptamak üzere bölgeleme araştırması yapmak, buraların doğal ve kültürel coğrafyaya ilişkin marka değerlerini saptamak.
- Dünya’da turizm ve kırsal kalkınmayı yakından ilgilendiren konuları (küresel iklim değişikliği, kırsalda sosyal yenilikler, dijital dönüşüm, paylaşım ekonomisi vb.) agroturizm ve İzmir’le bütünleştirme çalışmaları yapmak.

- Agroturizmle ilgili bütün araştırmalarda turizm coğrafyası yanında; kırsal yerleşim coğrafyası, kültürel coğrafya, tarım coğrafyası, kırsal ekoloji ve Coğrafi Bilgi Sistemleri üzerinden katkı vermek.

KAYNAKÇA

Acadie. (2017). Airbnb Dans les Campagnes, <https://press.airbnb.com/wp-content/uploads/sites/4/2017/10/Airbnb-dans-les-campagnes-Acadie.pdf>

Erişim tarihi: 27.06.2020.

Aichner, T. (2018). Farm Holidays in South Tyrol: Challenges and Opportunities, Eurac Research, 1st World Congress on Agritourism, 7-9 November 2018, Bolzano, Italy.

Ataberk, E. (2017). Tire (İzmir)’de Turizm Türlerini Bütünleştirme Olanakları: Kültür Turizmi, Kırsal Turizm, Agroturizm ve Gastronomi Turizmi, *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 153-164.

Ataberk E., Meriç, M. K. ve Kaplanoğlu, E. (2014). Agritourism Potential of Greenhouse Enterprises Established at Dikili Kaynarca Region in İzmir Turkey, *TOURISMOS: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 9, 253-264.

Aytuğ, K. (2016). Türkiye’de Tarımsal Turizmin Gelişme Potansiyeli: Yeşilköy Örneği ve AB İle Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7 (1), 118-147.

Baykal, F. (2017). Yaşam Boyu Öğrenmede Eğitim Çiftlikleri ve Ekomüzeler, Bildiri Kitabı, 107-113, IVth International Eurasian Educational Research Congress (EJER 2017), 11-14 Mayıs 2017, Denizli.

Baykal, F., Emekli, G., Ataberk, E. ve Südaş, İ. (2013). *Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımıyla Dikili ve Bergama’yı Bütünleştirme Potansiyeli*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

Bolsu Oygür, A. (2008). Agroturizm: Sınırlı-Sorumlu Karaburun Kadınları Agroturizm ve İşletme Kooperatifi Örneği, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Boran, Ş. (2015). Organik Tarımda Öncü Kent: İzmir, İzmir Ticaret Odası *Ar&Ge Bülten 2015 Kasım-Aralık-Sektörel*, İzmir.

Bourdeau, L., Marcotte, P. ve Doyon, M. (2002). Les Définitions de l’Agrotourisme, *Revue de*

- Littérature*, 1-24, <https://www.agrireseau.net/marketing-agroalimentaire/documents/Erişim>
tarihi: 10.10.2019
- Ciani, A., Ohe, Y. ve Mgowa Chasukwa, F. (2018). Agritourism: Why Characterize, Defend And Promote it in The World, Eurac Research, 1st World Congress on Agritourism, 7-9 November 2018, Bolzano, Italy.
- Civelek, M., Dalgın, T., Çeken, H. ve Ekiztepe, B. (2013). Menemen Yöresinde Agro-Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3 (2), 1-7.
- Comen, T. ve Dick, F. (2002). *Agricultural Diversification and Agritourism: Critical Success Factors*, Interim Report, The Institute For Integrated Rural Tourism, Vermont, USA.
- Indiana State Department of Agriculture (2012). Planning for Agritourism, A Guide for Local Governments and Indiana Farmers, <http://www.in.gov/isda> Erişim Tarihi: 31.12.2018.
- İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı). (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014-2023, İzmir.
- İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı). (2015). *İzmir Bölge Planı 2014-2023*, İzmir: Printer Ofset Matbaacılık.
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2020). 2019-2023 Stratejik Planı.
- İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2019). T.C. İzmir Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Brifing Raporu.
- İZTO (İzmir Ticaret Odası). (2016). *İzmir İli İlçelerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Yatırım Olanakları*, İzmir Ticaret Odası Yayını: 185.
- Karadeniz, E., Kandır, S. Y. ve Önal, Y. B. (2007). Seçilmiş Paydaşların SWOT Yöntemiyle Türk Turizm Yatırımlarını Değerlendirmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), Güz, 195-205.
- Metin, T. C., Erşen, G., Çabuk, S. N., Yüncü, H. R., Sarıçam, S. ve Çabuk, A. (2017). İzmir Karaburun Bölgesinin Agroturizm Fırsatları Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7 (2), 46-53.
- Özar, H. (2019). İzmir Yöresinde Geleneksel Boncuk Üretimi ve Koruma Önerileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Özkan, E. ve Sabancı, A. Ş. (2014). İzmir'de Turistik Ürün Geliştirilmesine Yönelik Seyahat Acentelerinin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (31), 307-326.
- Phillip, S., Colin, H., Blackstock, K. (2010). A Typology for Defining Agritourism, *Tourism Management*, 31, 754-758.
- Richard, C. H. (2016). Agro Eco Tourism, Valuing Rural Lifeways, Echo International Agriculture and Community Development Conference, 15 November 2016, Ft. Myers, FL, USA.
- Schilling B. J., Marxen, L. J., Heinrich, H. H., Brooks, F. J. A. (2006). *The Opportunity for Agritourism Development in New Jersey*, Rutgers University, Food Policy Institute Publication No. RR-0706-010.
- Schipani, P. (2018). Italy: The Agritourism Homeland Between Diversity and Excellence, Eurac Research, 1st World Congress on Agritourism, 7-9 November 2018, Bolzano, Italy.
- Shafeei, N. (2012). İzmir İnciraltı'nda Doğa Temelli Bir Agro Turizm Yaklaşımı Kentsel Tasarım Projesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Soyak, M. (2016). Türk Turizm Sektörünün Yapısal Analizi ve SWOT Matrisine Dayalı Sektörel Stratejiler, *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 47-71.
- Streifeneder, T. (2016). Agriculture First: Assessing European Policies and Scientific Typologies to Define Authentic Agritourism and Differentiate it From Countryside Tourism, *Tourism Management Perspectives*, 20, 251-264.
- Streifeneder, T. (2018). The 1st World Congress on Agritourism: Developments, Challenges and Innovations, Eurac Research, 1st World Congress on Agritourism, 7-9 November 2018, Bolzano, Italy.
- Şekerci, S. (2018). Tarım Turizmi (TaTuTa) Projesi Kapsamında Faaliyet Gösteren Ekolojik Çiftliklerde Bir Araştırma: İzmir İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Taware, P. (2009). Agri-Tourism: Innovative Supplementary Income Generating Activity For Enterprising Farmers, Confederation of Indian Industry.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2015). İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2016). *İzmir İli Tarımsal Yatırım Rehberi*, TC Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, Ankara.

Timur, A., Baykal, F. ve Emekli, G. (2009) (Ed.). *İzmir Ekoturizm Güzergahları*. İzmir: Ege Turizm Derneği Yayını.

Yanardağ, M. Ö. (2014). İzmir’de Turizm Yatırımlarının İhtiyaç Analizi, Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 81-10.

<http://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/yerelde-kalkinma-mucizesi/1427/4> Erişim tarihi: 06.09.2018.

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-265082/istatistikler-ve-veriler.html> Erişim tarihi: 04.07.2020.

<https://www.kostemciftligi.com> Erişim tarihi: 4.07.2020.

<https://www.bienvenue-a-la-ferme.com/nos-activites> Erişim tarihi: 10.07.2020.

<https://www.farmstay.co.uk/About> Erişim tarihi: 10.07.2020.

<http://www.tatuta.org/> Erişim tarihi: 15.07.2020.

<https://www.bademlerdogalyasamkoyu.com> Erişim tarihi: 15.07.2020